

MIRALIMOVA SHAHZODA HASANBOYEVNA

Andijon davlat chet tillari instituti
Umumiy va qiyosiy tilshunoslik kafedrası o'qituvchisi
filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori
Andijon, O'zbekiston

INTERNET FENOMENIDA OMMAVIY SO'ZLASHUV MULOQOTINI MODELLASHTIRISH

Iyun
2026

Annotatsiya: Hozirgi vaqtda aholining barcha qatlamlari uchun juda muhim bo'lgan internet muloqoti rasmiy doirada ham, norasmiy doirada ham eng qulay va samarali vositaga aylandi va tobora hayotimizga kirib bormoqda. U o'zining kommunikativ xilma-xilligi, ko'p funksiyaliligi va dinamizmi bilan ajralib turadi. internet muloqotining yangiligi va jadal rivojlanishi, uning lisoniy va nolisoniy o'ziga xos xususiyatlari batafsil va yetarli darajada o'ranish zamon talabi hisoblanadi.

Kalit so'zlar: internet, samarali muloqot shakllari, yoshlar tarbiyasi, ijtimoiy muhit, psixologik omillar.

June
2026

Abstract: Currently, internet communication, which is extremely important for all segments of the population, has become the most convenient and effective tool in both formal and informal spheres, increasingly integrating into our lives. It stands out for its communicative diversity, multifunctionality, and dynamism. The novelty and rapid development of internet communication, along with a detailed and comprehensive study of its linguistic and non-linguistic features, is a demand of the times.

Keywords: internet, effective forms of communication, youth upbringing, social environment, psychological factors.

Kirish. Insonlar muayyan bir jamiyat ichida yashaydilar va bir-birlari bilan doimiy ravishda muloqotda bo'ladilar. Muloqot jarayonida til orqali o'zaro munosabatga kirishadilar, axborot almashadilar. Muloqot – keng qamrovli ijtimoiy-

psixologik hodisa bo'lib, shaxslararo axborot va fikr almashish, kundalik maishiy yoki shaxs va muayyan guruh o'rtasidagi munosabatlarni tartibga soladi. XXI asrga kelib, har bir hodisadagi inson fenomenining o'rni va ahamiyatini o'rganishga qaratilgan antropotsentrik yo'nalishning vujudga kelishi tufayli muloqot tushunchasi bilan bog'liq muammolarni tadqiq qilish mezonlari ham yangilana boshladi. Xossatan, muloqotning yetakchi vositasi bo'lgan til va nutq tushunchalarining ichki va tashqi xususiyatlarini o'rganishda ham tilshunoslikning falsafa, mantiq, psixologiya, sotsiologiya, kognitivistika, kulturologiya kabi qator sohalar bilan aloqadorligi kuchaydi va fanlar kesimidagi sotsiolingvistika, psixolingvistika, etnolingvistika kabi yo'nalishlar shakllandi.

Ijtimoiy-gumanitar fanlar sohasida antropotsentrik tamoyilning keng ko'lamda tatbiq etilayotgani ortidan zamonaviy tilshunoslikda ham tilning kommunikativ jihatlariga ko'proq e'tibor qaratilmoqda. Xususan, til hodisalarini o'rganishda so'zlovchi va tinglovchi pozitsiyasi nuqtai nazaridan subyektlarning tafakkuri, psixologiyasi, voqelikka munosabati, inson nutqiy faoliyatiga jamiyat va madaniyatning ta'siri kabi til birliklarini qo'llashdagi ichki va tashqi omillar tadqiqi muhim ahamiyat kasb etmoqda.

Muloqotga kirishuvchi subyektlar munosabatdorligi – so'zlovchining maqsadi va tinglovchining uni idrok etishi, nutqiy ta'sir, nutqiy materialning ifoda va mazmuni o'rtasidagi mutanosiblik/nomutanosiblik, shu bilan birga, til birliklarini tanlashga turtki beruvchi intralingvistik va ekstralingvistik omillar kabi qator muammolar borki, bugungi kunda ularning har biri xususiy masala sifatida tilshunoslar tomonidan keng ko'lamda turli aspektlarda tadqiq qilinmoqda.

Muloqot – bu odamlar o'rtasida aloqalarni o'rnatish va rivojlantirishning murakkab ko'p qirrali jarayoni bo'lib, u qo'shma faoliyat ehtiyojlari va ma'lumot almashish, o'zaro ta'sirning yagona strategiyasini ishlab chiqish, boshqa shaxsni idrok etish va tushunishni o'z ichiga oladi [1]. Axborotning uzatilishi jarayoni verbal (nutq orqali) va noverbal (nutqsiz) shaklda amalga oshirilishi mumkin. Verbal kommunikatsiya til, so'zlar, gaplar orqali axborot almashinuvini o'z ichiga oladi. Noverbal muloqot esa imo-ishoralar, ko'z qarashlari, ovoz toni, tana holati kabi vositalar orqali amalga oshiriladi. Muvaffaqiyatli kommunikatsiya uchun axborotning aniq, tushunarli va maqsadga muvofiq bo'lishi muhim hisoblanadi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Zamonaviy media platformasi hayotimizga tobora ko'proq kirib bormoqda va asta-sekin an'anaviy ommaviy axborot vositalarini siqib chiqarmoqda. Ilmiy-texnika taraqqiyoti natijasida muloqot jarayoniga ta'sir etuvchi yangidan-yangi shakllar va imkoniyatlar globallashtirish sharoiti va internet integratsiyalashuvi tobora muhim ahamiyat kasb etmoqda. Global tarmoqning rivojlanishi natijasida ijtimoiy faol shaxs yoki shaxslar guruhi jamiyatning siyosiy va iqtisodiy hayotiga ta'sir ko'rsatishi, nafaqat jamoatchilik fikrini, balki uning shakllanishi jarayonini ham o'zgartirishi mumkin. Amerikalik sosiolog M.Kastells internetning rivojlanishi madaniy va milliy chegaralarni xiralashtiradi, ertami-kechmi globallashtirishga, axborot va bilimlarning yagona axborot makoniga birlashishiga olib keladi, deb hisoblagan[2].

Yu.V.Shuyskaya va N.V.Kuznetsovlar internet muloqotni o'zaro aloqalarning maxsus yangi shakli sifatida tavsiflaydilar[3]. Demak, internet muloqoti o'zining kommunikativ xilma-xilligi, ko'p funksiyaliligi, dinamizmi bilan ajralib turadi va hozirgi vaqtda muloqotning boshqa sohalariga ta'sir qilish darajasi bo'yicha, ehtimol, unga teng keladigani yo'q. Bu esa uni til funksionalligining yangicha va o'ziga xos ko'p aspektli maydoni sifatida o'rganishni taqozo etadi.

Ye.I.Goroshko o'zining "Лингвистика Интернета: формирование дисциплинарной парадигмы" maqolasida tilshunoslikda o'ziga xos obyektlar, metodologiya, tadqiqot vositalari va maqsadlariga ega bo'lgan yangi predmet sohasining paydo bo'lishi haqidagi g'oyani muhokama qiladi[4]. Internet tarmog'ining kommunikatsiya imkoniyatlari cheksizligi tufayli axborot va ma'lumotlar turli yo'llar bilan uzatilishi va qabul qilinishi mumkin. Masalan: turli hujjatlar, yozma, ovozli yoki tasvirli xabarlar, ya'ni axborot almashinuvning verbal va noverbal usullaridan foydalanish mumkin.

Internet muloqotining ikkita asosiy turi mavjud:

1. Real vaqtdagi aloqa:

bitta suhbatdosh bilan

bir vaqtning o'zida ko'p sonli foydalanuvchilar bilan.

2. Vaqt parametrlariga bog'liq bo'lmagan aloqa (bunda adresant ham, qabul qiluvchi ham o'ziga qulay vaqtda axborotni yuborishi yoki qabul qilishi mumkin):

bitta suhbatdosh bilan

bir vaqtning o'zida ko'p sonli foydalanuvchilar bilan.

Ye.I.Galichkina axborot uzatuvchi va qabul qiluvchilarning o'zaro munosabatdorligiga ko'ra, aktual (real tanish odamlar bilan aloqa) va virtual(notanish, xayoliy suhbatdoshlar bilan aloqa) muloqotga ajratadi.

Aktual muloqot – real insonlar bilan (telefon, xat va boshqa vositalar orqali) haqiqatan sodir bo'ladigan muloqot.

Virtual muloqot bizning ongimizda sodir bo'ladi va haqiqatni to'ldiradi. Qat'iy aytganda, virtual shaxsning hissiyoti nuqtai nazaridan "subyektiv" tushunchasi bilan kesishadi, chunki hissiyot doim subyektiv bo'ladi. Biroq, shuni ta'kidlash kerakki, jarayonda noma'lum kommunikant tanishga aylanadi, bunda virtual muloqotdan aktual muloqotga o'tiladi[5].

Bizningcha, bu o'rinda, "virtual" termini nisbiy tushunchani ifodalab, keng ma'nodagi "virtual muloqot"ga nisbatan tor ma'noda "notanish shaxs yoki jamoa" ma'nosini ifodalab kelgan.

Internet nafaqat ma'lumot manbai, balki ommabop kommunikatsiya vositasi hamdir. Munosabat o'rnatishning qulay va oson vositasi o'laroq tarmoqdagi muloqotda suhbatdoshlarni ajratib turadigan makon va zamon parametrlarining muhim emasligi, sharoit va maxsus imkoniyat talab qilmasligi uning ommaviyligi garovidir.

N.G.Asmus, T.Yu.Vinogradova, M.B.Bergelson, Ye.I.Goroshko, A.L.Xolod va boshqalarning fikrlarini umumlashtirgan holda[6] internet muloqotining asosiy xususiyatlari sifatida quyidagilarni ko'rsatish mumkin: 1.Zamon va makon cheklovlarining amal qilmasligi. 2.Anonimlik. 3.Munosabatlarning ixtiyoriyligi va

maqsadga muvofiqligi, shaxsiy imtiyozlarga qarab suhbatdoshni tanlash. Foydalanuvchi o'z ixtiyori bilan munosabat o'rnatadi yoki ularni tark etadi, shuningdek ularni istalgan vaqtda to'xtatishi mumkin.

4. Ishtirokchilarning maqom jihatdan tengligi. 5. Qo'shimcha ifoda vositalari. 6. Turli xil audiovizual ma'lumotlar. 7. Til vositalarini tanlashda cheksiz imkoniyat. 8. Nutqiy bir xillik, o'zaro moslik. 9. Atipik, me'yoriy bo'lmagan xatti-harakatlarga intilish. Dissertatsiyada bu jihatlar bafurja ko'rib chiqilgan.

N.A.Axrenovanning fikriga ko'ra, bugungi kunda Internet tilshunosligining bir qator tadqiqot yo'nalishlarini ajratib ko'rsatish mumkin: *internet diskursi tahlili, internet morfologiyasi, internet-sintaksis, internet semantikasi, axborot uzatish usullari (fonologik, grafologik, multimedia), psixolingvistik, sotsiolingvistik* [7].

Kommunikativ virtuallik maydoni hamma narsaning va har bir kishining tasavvur qilinadigan, xayoliy tekislikdagi virtual holatga o'tishiga asoslangan.

Institutsional diskurs Internet muloqotida muhim ahamiyatga ega bo'lib, o'ziga xos funksional vazifalarni bajarishga qaratiladi.

Uslub, til va format, ko'pincha, rasmiy, standart va konvensional bo'ladi. Jargonlar va norasmiy ifodalar kam uchraydi. Doimo muayyan maqsadga (ma'lumot berish, xizmat ko'rsatish, siyosat yuritish, aholini xabardor qilish, brendni mustahkamlash) erishishga qaratilgan bo'ladi.

Tahlil va natijalar. Umuman olganda, internet muloqoti zamonaviy jamiyatda katta rol o'ynaydi. U insonlarga katta imkoniyatlar, tezkorlik va qulayliklar taqdim etadi. Biroq shunday muloqotda madaniyatga rioya qilish, axborot xavfsizligiga e'tibor berish va internetdan to'g'ri foydalanish juda muhimdir. Internet muloqoti inson hayotini yengillashtirsa-da, uning salbiy jihatlaridan ogoh bo'lish zarur. Shu tariqa, internet muloqoti zamonaviy jamiyatning ajralmas qismi bo'lib, u bir vaqtning o'zida ham qulaylik, ham mas'uliyat yuklaydi. Uning o'ziga xos jihatlarini bilish, madaniyatiga rioya qilish, axborot xavfsizligiga e'tibor berish orqali internetdan samarali foydalanish mumkin.

Muloqot subyekti hisoblangan ma'lumotni qabul qiluvchi bilan bevosita munosabatning mavjud emasligi bir tomonlama muloqot hisoblanadi. Bir tomonlama muloqotning o'ziga xos afzalliklari va kamchiliklari bor. Bu shakl, asosan, axborot uzatish (davlat va nodavlat tashkilotlari, OAV internet nashrlari, PR va reklama mahsulotlari), shuningdek, o'quv-uslubiy materiallar uchun xizmat qiladi.

Kuzatishlarimiz asosida bir tomonlama muloqotning quyidagi turlarini belgiladik:

1) korporativ adresantning quyi tizimdagi adresatlar jamoasi tomonidan ijrosi ta'minlanishiga qaratilgan farmon, qaror, buyruq kabi qonun va qonunosti hujjatlar va boshqa rasmiy matnlar;

2) OAV ning o'quvchi (tomoshabin, tinglovchi) uchun tayyorlagan matn yoki audiovizual materiallar;

3) yopiq guruhlarda taqdim etilgan turli ijtimoiy, siyosiy, iqtisodiy, madaniy, maishiy yoki sohalarga oid matn va audiovizual materiallar.

4) turli toifa va turli darajalardagi ta'limiy, o'quv-uslubiy materiallar, kasbiy yoki maishiy mavzulardagi turli-tuman tavsiyalar va hokazo.

Internet tarmog'ining texnik strukturalarida bir tomonlama muloqotni ta'minlash, qabul qiluvchilarning qayta aloqaga chiqishlarini cheklab qo'yish imkoniyatlari mavjud. Bunda internet foydalanuvchilari o'zlari xohlagan yo'nalish, mavzudagi matn, audiovizual, video va grafik materiallarning ulkan ma'lumotlar bazasidan istalgan tilda foydalanishlari mumkin. SHuni ham aytib o'tish kerakki, til jihatidan ingliz, rus, nemis, fransuz, xitoy, koreys, turk, arab kabi dunyoda eng ommalashgan tillarda taqdim etiladigan materiallar ko'pligi va rang-barangligi bilan ustunlikka ega.

Xulosa. nternet muhitidagi ommaviy so'zlashuv muloqoti an'anaviy og'zaki nutq va yozma adabiy til chegaralarini kesib o'tib, mutlaqo yangi – gibridd (og'zakilashgan yozma) nutq shaklini yuzaga keltirdi. Ushbu fenomenni an'anaviy usullar bilan to'liq ochib berib bo'lmaydi. Shu bois, amaliy va kompyuter lingvistikasi vositalari yordamida tarmoq matnlarini avtomatik qayta ishlash (NLP), elektron korpuslar tuzish va tarmoq diskursini statistik modellashtirish muhim ahamiyat kasb etadi. Kompyuter lingvistikasi nuqtai nazaridan internet muloqotini tahlil qilish quyidagi amaliy vazifalarni hal etishga yo'naltiriladi:

Tarmoq matnlari korpusini shakllantirish: Ijtimoiy tarmoqlar, messenjerlar va forumlardagi real so'zlashuv matnlarini yig'ish hamda ularni leksik-grammatik jihatdan lisoniy pasportlashtirish.

Sentiment tahlil (Hissiyot va emotsional bo'yoqni aniqlash): Virtual muloqotdagi subyektlarning emotsional holati, baholovchi leksikasi va tarmoq slaydu-slenglarini avtomatlashtirilgan tarzda aniqlash algoritmlarini yaratish.

Avtomatik tahrir va muloqot modellarini optimallashtirish: Chat-botlar va sun'iy intellekt tizimlarining inson bilan tabiiy muloqotini ta'minlashda internetdagi ommaviy so'zlashuv uslubining qisqartma, atipik grafika va semantik xususiyatlarini hisobga olish.

Xulosa qilib aytganda, internet fenomenida shakllangan ommaviy so'zlashuv muloqoti zamonaviy jamiyatning ajralmas qismi bo'lib, u lisoniy birliklarning dinamik o'zgarishi, tejamkorligi va emotsional ekspressivligiga tayanadi. Uni amaliy va kompyuter lingvistikasi yondashuvlari asosida tadqiq etish nafaqat nazariy tilshunoslikni yangi ma'lumotlar bilan boyitadi, balki sun'iy intellekt va tabiiy tilni qayta ishlash texnologiyalarining samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Adabiyotlar ro'yhati

1. Краткий психологический словарь. – М., 1985. – С. 153
2. Кастельс М. Галактика Интернет: размышления об Интернете, бизнесе и обществе. — Екатеринбург: У-Фактория, 2004. – 328 с.
3. Шуйская Ю.В., Кузнецов Н.В. Лингвистические особенности дискурса интернет-чатов // Научное обозрение: гуманитарные исследования. – 2016. – № 8. – С.102.
4. Горошко Е.И. Лингвистика Интернета: формирование дисциплинарной парадигмы // Жанры и типы текста в научном и медийном дискурсе. – Орел: Картуш, 2007. Вып. 5. – С. 223-237.
5. [Галичкина Е.И.](#) Характеристика компьютерного дискурса // Вестник ОГУ, №10, 2004. – С. 55-59
6. Асмус Н.Г. Лингвистические особенности виртуального коммуникативного пространства: дис. ... канд. филол. наук. – Челябинск, 2005. Виноградова Т.Ю.

Специфика общения в интернете // Русская и сопоставительная филология: Лингвокультурологический аспект [Электронный ресурс]. www.philology.ru/linguistics1/vinogradova (murojaat sanasi 20.03.2023)

Бергельсон М.Б. Языковые аспекты виртуальной коммуникации // Вестник МГУ <http://www.ffl.msu.ru/staff/mbergelson> (murojaat sanasi 20.03.2023) Горошко Е.И.

Современная интернет-коммуникация: структура и основные параметры // Интернет-коммуникация как новая речевая формация : колл. монография / науч. ред. Т. Н. Колокольцева, О. В. Лутовинова. М., 2012. – С. 9-52. Холод А.Л.

Понятие Интернет - коммуникации // <https://topuch.com/a-l-holod-minsk> (murojaat sanasi 20.03.2023)

7. Ахренова Н.А. Теоретические основы Интернет-лингвистики // Филологические науки. Вопросы теории и практики. – Тамбов: Грамота, 2013. № 10 (28). – С. 22-26.